

En undersøkelse av varetektsfengslet ungdom

Av riksadvokatfullmektig ROLF B. WEGNER, Oslo

I. INNLEDNING

1. Oppdrag. Hensikt. Formål.

Etter oppdrag fra „Det interdepartementale samordningsutvalg vedrørende tiltak for unge lovbrøyttere og for barn og ungdom som ellers har vist adferdsvansker“ har jeg utført en undersøkelse om varetektsfengslet ungdom.

Hensikten med undersøkelsen har vært å skaffe opplysninger om de fengslede ungdommers livsbakgrunn, livsførsel m. v.

Undersøkelsen har lagt an en retrospektiv synsvinkel, — det er bare forhold fra tiden før fengslingstidspunktet som omfattes av undersøkelsen. Opplysninger om det som er skjedd med den unge etter fengslingen ligger derfor utenfor undersøkelsens ramme.

Formålet med undersøkelsen er å gi utvalget en del av det bakgrunns materialet som er nødvendig ved vurdering og utforming av alternativer til varetektsfengsel for ungdom.

2. Materialet. Metode.

Utgangsmaterialet er en fortegnelse over 367 ungdommer som ble varetektsfengslet i 1969 og som fylte 14, 15, 16 eller 17 år i dette året. Vi får dermed ikke med en del av 17-åringene, nemlig de som fylte 18 år i fengslingsåret.

Flere av ungdommene er fengslet mer enn en gang i undersøkelsesåret. I disse tilfellene er det bare innhentet opplysninger fra tiden forut for den første fengslingen.

Noen ungdommer ble fengslet sent i 1968 og ble sittende inn i 1969. Disse er holdt utenfor undersøkelsen.

Av praktiske grunner har en begrenset undersøkelsen til de ungdommer som ble fengslet i Oslo, Bergen og Trondheim. Disse utgjør tilsammen 160 personer.

Opplysningene om de aktuelle personene er innhentet gjennom:

- a) politidokumenter
- b) vernelagsdokumenter (personundersøkelser)
- c) barnevernsnemnd — dokumenter.

Det kan være tvilsomt om alle de innhentede opplysninger har interesse. En har imidlertid valgt den linje heller å ta med for mange opplysninger enn for få.

Undersøkelsen er utført etter oppdrag fra „Det interdepartementale samordningsutvalg vedrørende tiltak for unge lovbrøyttere og for barn og ungdom som ellers har vist adferdsvansker“. — Det vesentlige i denne rapport ble tatt opp i foredrag holdt på Den norske Kriminalistforenings årsmøte 23. november 1973.

Av de aktuelle 160 personer har det bare vært praktisk mulig å fremskaffe tilstrekkelige opplysninger om 132. Dette gir en „dekningsprosent“ på 83 %. Hvilken virkning dette får på undersøkelsens pålitelighet er vurdert under pkt. 3 nedenfor.

Det innhentede materiale er gjennomgått og de ønskede opplysninger er trukket ut. For hver enkelt person er disse opplysningene overført til et skjema ved kryssmarkering. Derneft er opplysningene summert og systematisert. De enkelte opplysninger kommer tallmessig til uttrykk i tabeller. For å lette tilegnelsen av opplysningene, har en også latt tallene omregne i prosent.

3. *Generelle svakheter og feilkilder.*

a) Det må innledningsvis presiseres at undersøkelsen er uten vitenskapelige pretensjoner. Hverken innsamling, systematisering eller kommentering av data vil derfor holde mål fra et vitenskapelig synspunkt.

Siktepunktet for undersøkelsen er av oppdragsgiveren uttrykt slik: „Vi forutsetter ikke noen dyptgående undersøkelse, men en raskest mulig samling og systematisering av data som kan gi grunnlag for å vurdere hvilke tiltak som kan være et alternativ til fengsling for denne gruppe“.

b) Av praktiske årsaker er det nødvendig å foreta en geografisk begrensning av de ungdommer en ønsket å innhente opplysninger om. Som nevnt omfatter undersøkelsen derfor bare ungdommer fra Oslo, Bergen og Trondheim. 44 % av de aktuelle aldersgrupper ble fengslet i disse byene i 1969. Spørsmålet er om dette utvalget er representativt for samtlige fengslede ungdommer på landsbasis. Ihvertfall i hovedtrekkene må dette antas å være tilfelle.

c) Av de 160 ungdommene som ble fengslet i de nevnte byene, var det praktisk mulig bare å skaffe tilstrekkelig opplysninger om 132, d.v.s. 83 %. Dette vil til en viss grad svekke undersøkelsens pålitelighet, men neppe vesentlig. Av de resterende 17 % (d.v.s. 28 personer) har de fleste sittet inne i 1 eller 2 dager, hvilket tyder på at de neppe har vært fengslet, men bare pågrepet. Dermed er disse ikke lenger så interessante i vår sammenheng.

d) Undersøkelsen omfatter ungdommer som ble fengslet i 1969. En må derfor spørre om de ungdommer som ble fengslet i 1969 på noen måte avviker fra de ungdommer som fengsles i dag. Visse forskjeller må en vente å finne, f. eks. som følge av utviklingen av ungdomsnarkomanien. Likevel må det vel i det alt vesentlige antas at ungdommene som ble fengslet i 1969 er representative for de unge som fengsles i dag.

e) I undersøkelsen er det ikke benyttet noen kontrollgruppe, d.v.s. en gruppe ungdommer som ikke har vært varetektsfengslet. En har derfor ikke kunnet sammenholde data fra den fengslede

ungdom med tilsvarende data fra den ikke-fengslede, dermed har en ikke så tydelig som ønskelig fått påvist hvordan den fengslede ungdom fraviker fra annen ungdom.

f) Kvaliteten av grunnmaterialet, saksdokumentene, er såvidt forstås god. Særlig gjaldt dette personundersøkelsene. Opplysningene i dette dokumentet er til dels innhentet av personundersøkeren selv i samtale med klient og foreldre, og dels er de innhentet gjennom uttalelse fra skole eller andre institusjoner som har kjennskap til klienten.

Pågrepelsesrapporten (fengslingsskjema) og personalrapporten fra straffesaksdokumentene har det vært liten hjelp i. Dette henger særlig sammen med at disse skjemaer svært ofte var mangelfullt utfyllt.

II. DE ENKELTE TABELLER. KOMMENTARER

A. *Personalia m. v.*

a) *Kjønn.*

	Menn	Kvinner	Totalt
Antall	120	12	132
Prosent	91	9	100

Vi ser at bare 9 % av de fengslede er kvinner. Til sammenligning kan nevnes at kvinneandelen av det totale antall personer som hvert år blir anmeldt for forbrytelser utgjør ca. 10 % kvinner.

b) *Alder på fengslingstidspunktet.*

	14—15 år	15—16 år	16—17 år	17—18 år	Totalt
Antall	12	40	62	18	132
Prosent	9	30	47	14	100

Fra det 14. til det fylte 17. år øker mengden fengslinger sterkt med økende alder. Fengslede 17-åringer utgjør derimot bare 14 % av samtlige. Dette henger sammen med at utgangsmaterialet bare omfatter en del av 17-åringene, jfr. ovenfor.

c) *Arbeid.*

	Antall	Prosent
Elev	46	35
Yrkesutøver i arbeid	30	23
Uten arbeid	56	42
Ingen oppl.	0	0
Totalt	132	100

Hele 42 % av ungdommene var uten engasjement i skole eller arbeidsliv. Dertil kommer at flere av de ungdommene som hadde status som „elev“, skulket skolen i lange tider om gangen, og mange av disse var inne i en slik periode på fengslingsstidspunktet.

d) *Helseforhold.*

	Antall	Prosent
Normal	97	73
Legemlig skade eller sykdom	14	11
Psykisk lidelse iflg. siktete/foreldre	14	11
Diagnostisert psykisk lidelse	7	5
Totalt	132	100

11 % av ungdommene hadde hatt, eller hadde, legemlig skade eller sykdom utover de vanlige barnesykdommer. Stort sett tilsvarer vel dette det en måtte vente å finne hos tilsvarende gruppe ikke-fengslede ungdommer.

De psykiske lidelser som 11 % av ungdommene hadde ifølge egne eller foreldrenes opplysninger, var angivelig problemer med nervene. „Gutten har alltid hatt trøbbel med nervene“. De diagnostiserte psykiske lidelser var derimot mer ulikeartede.

e) *Oppvekst i eller utenfor fengslingskommunen.*

	Antall	Prosent
Oppvekst i fengslingskommunen	112	85
Oppvekst utenfor fengslingskommunen	16	12
Ingen opplysning	4	3
Totalt	132	100

Med „oppvekst i fengslingskommunen“ har en ment ungdommer som i den senere tid har hatt fast bopel i fengslingskommunen.

f) *Stoffbruk.*

	Antall brukere av stoffet	Prosent av samt- lige ungdommer
Tobakk	104	79
Alkohol	58	44
Narkotika	27	20
Andre stoffer	15	11
Bruker intet	3	2
Ingen opplysning	12	9

Med „bruk“ siktes det her til en såvidt omfattende anvendelse av stoffet, at dette inngår som en del av personens livsmønster.

Av alkoholholdige drikker lot øl til å være det mest populære. Det alminneligste narkotikum var hasjisj. „Andre stoffer“ omfattet nesten utelukkende lynol o. l. (sniffing).

Tallene forsåvidt angår narkotika og andre stoffer, må forventes å være vesentlig høyere blandt varetektstfangslet ungdom i dag.

B. Hjem. Skole.

a) Bopel.

	Antall	Prosent
Bor i familie	64	48
Bor hos mor eller far	53	40
Bor hos slektninger	4	3
Bor hos andre fosterforeldre	0	0
Bor alene	1	1
Bor delvis alene	0	0
Bor hos kamerater	0	0
Bor i institusjon	5	4
Uten fast bopel	5	4
Ingen opplysninger	0	0
Totalt	132	100

Hele 40 % av ungdommen bor bare sammen med en av foreldrene. Den tilsynelatende mest alminnelige årsak til dette var at foreldrene var separert eller skilt.

b) Utdannelse.

1. Siste eksamen fra:

	Antall	Prosent
7-årig folkeskole	66	50
Ungdoms- eller realskole	31	23
Framhaldsskole	8	6
Gymnas	0	0
Yrkesskole	2	2
Andre skoler	1	1
Spesialskole	0	0
Ingen eksamen	20	15
Ingen oppl.	4	3
Totalt	132	100

2. Avbrudt skolegang fra:

	Antall	Prosent av samtlige
7-årig folkeskole	25	19
Ungdoms- eller realskole	28	21
Framhaldsskole	4	3
Gymnas	0	0
Yrkesskole	6	5
Andre skoler	0	0
Spesialskole	1	1
Totalt	64	49

Tabell nr. 2 omfatter bare avbrudd forut for fengslingen, det midlertidige avbrudd i skolegangen som fengslingen medfører er ikke medregnet.

Opplysningene i tabell 1 og 2 ovenfor er ikke helt sikre, og de enkelte tall må derfor sees på med en viss skepsis. Hovedtenden- sen er imidlertid sikker nok: De fengslede ungdommene ligger på et lavt utdannelsesnivå, og ca. halvparten av dem har — fri- villig eller tvungent — måttet avbryte en påbegynt skolegang.

c) Tilpasning på skolen.

	Antall	Prosent
Ingen spesielle vansker	22	17
En del vansker	45	34
Store vansker	50	38
Ingen oppl.	15	11
Totalt	132	100

Med „tilpasningsvansker“ er det her ment både disiplinære vansker og vansker ellers med å fungere i skolesituasjonen. Opp- lysningene er innhentet fra vernelag og fra barnevernsnemnd, som igjen har fått opplysningene fra skolen.

Begrepet „store vansker“ omfatter bl. a. forhold som alvorlige disiplinære forhold, stadig skulking, manglende konsentrasjon om undervisningen, hjemmearbeider leveres sjelden eller aldri, o. l.

Det er vanskelig å forstå at $\frac{1}{3}$ av ungdommene som hadde dis- se tilpasningsvansker på skolen, kan ha hatt noe særlig utbytte av undervisningen.

d) *Særlige hjelpetiltak på skolen.*

	Antall	Prosent
Særlige hjelpetiltak	62	47
Ingen oppl./ingen særlige hjelpetiltak	70	53
Totalt	132	100

„Særlige hjelpetiltak“ omfatter først og fremmest plassering i observasjonsklasse og støtteundervisning.

Det fremgår av tabell c) og d) at i alt 72 % av ungdommene hadde enten en del, eller store, tilpasningsvansker. Av disse ble 47 % gitt særlige hjelpetiltak.

e) *Tilknytning til foreninger og klubber.*

	Antall	Prosent
Deltaking/medlemsskap i organiserte foreninger, klubber etc.	22	17
Annen tilknytning til foreninger, klubber (fritids-klubber)	18	14
Ingen tilknytning til foreninger eller klubber	65	49
Ingen oppl.	27	20
Totalt	132	100

Tabellen omfatter ikke bare foreningstilknytting på fengslings-tidspunktet, men slik tilknytting overhodet. Mange av ungdommene hadde forsøkt seg i en klubb eller en forening, men etter kort tid ikke funnet seg til rette og dernest sluttet. Disse ungdommene er rubrisert under „ingen tilknytting“.

C. *Arbeidsforhold.*a) *Type arbeid.*

	Antall	Prosent av alle yrkesutøvere
Handel/kontor/administrasjon	6	20
Industri/håndverk/transport	18	60
Sjøfart	0	0
Landbruk/fiske	1	3
Annet	5	17
Alle yrkesutøvere	30	100

60 % av de arbeidende ungdommene var engasjert i „industri/håndverk/transport“. Av disse var nesten samtlige ansatt som hjelpegutt på bil. Særlig syntes jobb som hjelpegutt på avisbil å være populært.

b) *Stabilitet på arbeidsplassen.*

Antall tidligere arbeidsplasser:

	0	1	2	3	4 eller fl.	Ingen oppl.	Totalt
Antall ungdommer	22	17	11	9	11	16	86
Prosent av alle aktuelle	25	20	13	10	13	19	100

Tabellen omfatter ungdommer som enten har eller har hatt lønnet arbeid etter avsluttet skolegang.

Tabellen etterlater det hovedinntrykk at de aktuelle ungdommene er lite stabile på arbeidsplassen. Hele 57 % av dem har hatt mer enn en tidligere arbeidsplass, — dette tiltross for at de på grunn av sin alder må regnes som debutanter i arbeidslivet.

c) *Fengslingens antatte umiddelbare konsekvens for arbeidet.*

	Antall	Prosent av alle yrkesutøvere
Ingen	17	56
Kanskje avskjed	3	10
Ingen oppl.	8	27
Totalt	30	100

Hensikten var opprinnelig å få frem siktedes antagelse av fengslingens konsekvenser for arbeidet. Det innhentede materialet har ikke gitt tilstrekkelig grunnlag til å besvare dette spørsmålet. Materialet inneholdt derimot opplysninger som gjorde det mulig langt på vei å besvare hvilke virkninger fengslingen faktisk fikk. Opplysningene er likevel så usikre at tallene ovenfor må sees på med adskillig skepsis.

d) *Planer.*

Fremtidsplaner med hensyn til yrke eller arbeid:

	Antall	Prosent
Ingen planer	89	67
Plan fastlagt	17	13
Plan under realisering	12	9
Ingen opplysning	14	11
Totalt	132	100

Hele $\frac{2}{3}$ av ungdommene var uten planer med hensyn til yrkesmessig fremtid. Årsaken til dette syntes å være liten interesse for fremtiden, og ikke manglende evne til å treffe et valg mellom flere alternativer.

22 % av ungdommene hadde enten en fastlagt ikke påbegynt plan, eller en plan under realisering. I det alt vesentlige dreide det seg om ikke særlig langsiktige planer. Det fremgikk ikke av materialet hvor godt fundert planene var.

Overraskende mange av ungdommene med yrkesplan ønsket å utdanne seg som dekoratører. Dette kan kanskje tyde på at yrkesplanene lett blir temmelig mote-motiverte.

D. Kriminalitet . Reaksjoner. Andre tiltak.

a) Fengslingsiktelsen.

Type lovbrudd som lå til grunn for fengslingen:

	Antall type lovbrudd	Prosent av samtlige ungdommer
Vinning	112	85
Vold	9	7
Narkotika	16	12
Andre	9	7

Som ventet gjelder 85 % av siktelsene (bl. a.) vinningsforbrytelser.

12 % av siktelsene inneholder narkotika-lovbrudd, dette tallet må antas å være vesentlig høyere i dag.

7 % er siktet (bl. a.) for vold. Dette tallet gir kanskje ikke et korrekt bilde. Straffesaksdokumentene viste nemlig at ihvertfall et par av ungdommene var anmeldt for forhold som strafferettslig sett burde subsummeres som ran, — istedet hadde påtalemyndigheten valgt å sikte vedkommende for grovt tyveri.

b) Tidligere siktelser.

1. Tidligere mistenkt eller siktet:

	Antall	Prosent
Tidligere ikke siktet eller mistenkt	18	14
Tidligere siktet eller mistenkt	104	78
Ingen oppl.	10	8
Totalt	132	100

2. Tidligere mistenkt etter hvilke bestemmelser:

	1		2		3 el. fl.	
	Antall ungd.	Prosent av samt.	Antall ungd.	Prosent av samt.	Ant. ungd.	Pros. samt
Vinning	34	26	20	15	44	33
Vold	3	2	2	2	1	1
Narkotika	1	1	1	1	0	0

c) *Tidligere overføringer til barnevernsnemnda.*

	0	1	2	3 el. fl.	Ingen oppl.	Totalt
Antall ungdommer	23	36	24	31	98	132
Prosent av samtlige	18	27	18	23	14	100

I følge tabellen har 68 % av ungdommene en eller flere overføringer til barnevernsnemnda i medhold av lov av 9. april 1965 § 2. Det faktiske antall er sannsynligvis høyere fordi det er grunn til å tro at de fleste av ungdommene i gruppen „ingen opplysning“ har hatt slike overføringer.

d) *Tidligere varetektsefengslinger.*

	1	2	3 eller flere	0 + ingen oppl.
Antall ungdommer	22	8	1	101
Prosent av samtlige	17	6	1	76

Materialet ga et for svakt grunnlag til å kunne besvare dette spørsmålet, og det har videre ikke vært mulig å splitte opp rubrikken „0 + ingen opplysninger“. Likevel må det være forsvarlig å anta at ihvertfall ca. $\frac{1}{4}$ av ungdommene har vært fengslet tidligere.

e) *Tidligere straffereaksjoner og påtaleunntatelser.*1. *Tidligere straffereaksjoner.*

	Antall	Prosent
Ungdommer uten tidligere reaksjoner	55	42
Ungdommer som er tidligere straffet eller meddelt påtaleunntatelse	77	58
Totalt	132	100

2. *Tidligere reaksjoner har ikke vært strengere enn:*

	Ungdommer
Påtaleunntatelse	7
Bøter	10
Betinget fengsel	25
Ubetinget fengsel	13
Ingen oppl.	22
Totalt	77

3. Antallet reaksjoner av samme art som den strengeste vedkommende har fått:

	1	2	3 eller flere
Påtaleunntatelse	6	1	0
Bøter	6	2	2
Betinget fengsel	14	7	4
Ubetinget fengsel	9	4	0

f) *Fengslingens faktiske varighet.*

Varighet i dager	0—2	3—7	8—14	15—21	22—30	31 og mer	Totalt
Antall ungdommer	54	6	21	17	18	16	132
Prosent av samtlige	41	5	16	13	13	12	100

Hele 41 % av ungdommene har hatt et varetektsopphold på 1 eller 2 dager. Dette kan unntaksvis ha sin årsak i at politiet etter såvidt kort tid ikke lenger har funnet grunn til å holde siktede inne. En mer nærliggende årsak er at utgangsmaterialet omfatter også siktede som politiet har begjært undergitt varetektsfengsel, hvoretter forhørsretten ikke har etterkommet begjæringen. I andre tilfeller har vedkommende ungdom blitt anbragt 1 dag eller 2 i anledning hjemsendelse.

E. *Andre tiltak.*

a) *Barnevernsnemnd.*

1. Kontakt med barnevernsnemnda: 107 d. v. s. 81 %.

Dette er et rent minimumstall. Det er grunn til å tro at nær samtlige har hatt kontakt med barnevernsnemnda.

2. Antall kontakter med nemnda.

	1	2	3 eller flere	Totalt
Antall ungdommer	28	23	56	107
Prosent av 132	21	18	42	81

3. Nemndas siste tiltak:

	Antall ungdommer	Prosent av 132
Samtale med foreldre, § 17	26	19
Tilsyn, § 18 a	50	38
Atgjerd, § 18 b—e	11	8
Overtaking av omsorg	18	14
Ettervern § 51	2	2
Totalt	107	81

b) *Kontakt med andre sosiale institusjoner.*

	<u>Antall ungdommer</u>
Psykiatrisk polikl./sykehus	24
Fam. vernktr./Fam.rådg.ktr.	2
Ungdomsktr./Uteseksjon	4

Materialet ga såvidt spinkelt grunnlag til besvarelse av ovennevnte, at tallene ovenfor under punkt b) nærmest er uten verdi.

III. VURDERINGER

1. *Innledning.*

a) På grunnlag av de opplysninger som kan hentes ut av tabellene under punkt II, kan en forsiktigvis trekke enkelte slutninger om hvordan alternativet til varetektsfengsel for unge bør bygges opp.

Dessuten har en ved gjennomlesning av grunnmaterialet kommet frem til enkelte synspunkter, — uten at disse egentlig har støtte i det foreliggende tallmaterialet. Begge deler er behandlet under punktene 2—4 nedenfor.

b) Varetektsfengsling er diktert av de hensyn som er nærmere beskrevet i straffeprosesslovens § 228. Et alternativ til varetekt for unge som i vesentlig grad medfører at de straffeprosessuelle hensyn blir skadelidende, vil neppe bli godtatt. Alternativet må derfor, stort sett, holde seg innenfor rammen av det som er akseptabelt fra et straffeprosessuelt synspunkt. Hva dette vil innebære i praksis vil bli drøftet senere.

Alternativets primære oppgave er å forhindre at den siktede blir påført de skadevirkninger som et opphold i et ordinært varetektsfengsel kan føre med seg. At denne alternative institusjon skal klare oppgaver utover dette — f. eks. „bygge opp“ eller på annen måte bidra vesentlig til resosialisering av den unge — er nærmest urealistisk. Derimot bør institusjonen tilrettelegge forholdene for den siktede ved løslatelsen, og også ellers gå inn som en koordinerende del av de hjelpetiltak som andre institusjoner, f. eks. barnevernsnemnda, allerede har gående, jfr. nedenfor.

2. *Hvilket klientell bør få utholde varetektsarrest i en alternativ institusjon.*a) *Kjønn.*

Ifølge tabell A a) utgjør guttene 9/10 av det totale fengslede ungdommer. Kvantitativt er derfor fengsling av unge nesten utelukkende et maskulint problem. Både av denne grunn, og av rent praktiske grunner, bør institusjonen til å begynne med bare ta imot gutter.

b) *Aldersgrupper.*

Institusjonen bør reserveres de aldersgrupper hvor de presump-tive skadevirkninger av et ordinært varetektsopphold kan bli sterkest. Den nedre aldersgrense bør omfatte 14-åringene. Disse er få i antall (tabell A b), men er vel selvsikre på grunn av sin alder. Mye taler for å sette den øvre grense ved 18 år. Dermed oppnår man at det ikke blir for store aldersforskjeller institu-sjonsklientellet innbyrdes. Dessuten har 18-åringen oppnådd en alder og en modenhetsgrad som gjør ham mer motstandsdyktig mot skadevirkningene i forbindelse med et kortvarig fengsels-opp hold. Imidlertid er det vel hensiktsmessig at institusjonen gis anledning til å fravike fra 18-års grensen.

c) *Korttids-fengslede.*

Tabell D f) viser at en stor del av de unge sitter inne i meget kort tid, — 41 % sitter i 1 eller 2 dager. Såvidt mulig bør institu-sjonen ikke belastes med dette klientellet. Dette fordi de korttids-fengslede i særlig grad vil kunne skape gjennomtrekk og uro i institusjonsmiljøet, samtidig som institusjonens administration kanskje belastes uforholdsmessig mye. Dertil kommer at skade-virkningene som de korttidsfengslede måtte bli utsatt for i et ordinært varetektsopphold vel er minimale.

d) *Asosiale unge.*

Tabel D b) viser at enkelte unge har en svært kriminal-aktiv fortid. Det kan tenkes at en her står overfor ungdom som på grunn av asosial opptreden vil kunne virke sterkt forstyrrende inn på institusjonsmiljøet til skade for flertallet av de unge. Det bør kanskje overveies om institusjonen skal gis adgang til å av-vise unge av denne kategori, slik at disse fortsatt må utholde ordinær varetektsarrest.

Løsningen av dette spørsmål vil særlig bero på i hvilken grad det skal være kontakt de innsatte imellom.

e) *„Behovsprøving“.*

Tanken om å lage et alternativ til varetektsopphold for unge, bygger på den forutsetning at slik fengsling har skadevirkninger overfor den unge. Det er grunn til å tro at denne forutsetning holder stikk i sterkt varierende grad fra den ene ungdom til den annen — og av og til kanskje ikke i det hele tatt. Skadevirkningene må antas å variere med forhold som fengslingens varighet, hvem den unge kommer i kontakt med i fengslet og hvilket miljø den unge ellers ferdes i. Dersom en ungdom eksempelvis er arbeidsløs, ferdes i kriminelle miljøer, vagabonderer o. s. v., kan varetektsoppholdet kanskje snarere være et gode for ham enn

et onde. Anderledes dersom fengslingen innebærer at den unge blir revet bort fra en noe mer ordnet tilværelse. Institusjonen bør derfor muligens gis anledning til å prioritere et sikkert begrenset antall institusjonsplasser til gunst for de unge som er mest utsatt for skadevirkningene ved ordinært varetektsfengsel.

3. *Institusjonen.*

a) *Institusjonens størrelse.*

Rent anslagsvis må en kanskje regne med at 300—500 unge pr. år bør utholde sin varetektsarrest i en alternativ institusjon. Dersom den gjennomsnittlige fengslingstid settes til 20 dager, skulle 30—35 institusjonsplasser dekke behovet.

Av flere grunner er det uhensiktsmessig at alle samles i en institusjon. Det ideelle ville kanskje være en institusjon på 4—5 plasser, hvilket bl. a. gir mulighet til å forme institusjonen etter „familie/hjem“-modellen, jfr. nedenfor.

b) *Geografisk plassering.*

Politiet har normalt behov for å komme i kontakt med den fengslede flere ganger i fengslingsperioden, særlig p. g. a. avhør. Av hensyn til etterforskningen bør institusjonen derfor ikke ligge for langt fra vedkommende politikammer. Hensynet til kontakt mellom den unge og hans pårørende tilsier det samme. Disse hensyn kan det imidlertid bli vanskelig å tilgodese når en kommer utenfor de største byene. En får her valget mellom enten å plasere den unge i et ordinært fengsel eller i en regional institusjon.

c) *Lukket eller åpen institusjon.*

Hensynet til den fengslede unge vil kanskje ofte tilsi at institusjonen burde ha et nokså åpent preg. Imidlertid må de etterforskningsmessige hensyn her veie sterkere, hvilket medfører at institusjonen må være lukket. Permisjoner vil ikke bli aktuelt. På den annen side vil det neppe være påkrevet med så omfattende forholdsregler mot rømmning som ved et ordinært fengsel. Problemet blir å finne et rimelig balansepunkt mellom hensynet til etterforskningen og hensynet til den unge.

d) *Kontakt mellom de fengslede.*

Institusjonen bør være innrettet slik at den gir mulighet til kontakt de innsatte imellom, men likevel slik at det er praktisk mulig for den unge å være alene til tider han selv ønsker det. Samtidig som det også bør være mulig for institusjonen å isolere den enkelte, når „karantenehensyn“ tilsier dette. Eksempelvis bør det kanskje unngåes at den langtkomne narkotikamisbruker plantes mellom mere avholdene unge.

e) „Hjem-modell“.

Institusjonen bør forsøkes formet mest mulig som et hjem. Det pekes i denne forbindelse på tabell Ba), hvorav fremgår at bare 48 % av de unge bodde i en fullstendig familie, d. v. s. en familie både med far og med mor.

En bør kanskje være noe tilbakeholden med å gi institusjonen et skolepreg. Tallene i tabell B c) kan tyde på at de unge med skoletidens uheldige erfaringer, nederlag og skoletretthet i friskt minne, vil reagere negativt på skolelignende miljøer.

f) *Funksjonærer.*

Institusjonen vil ha behov for både pedagogisk-, psykologisk-, sosial- og administrativ arbeidsinnsats. På grunn av institusjonens størrelse blir det rimeligvis bare de administrative oppgaver som krever funksjonærer i heldagsstilling.

4. *Virksomheten ved institusjonen.*

a) *Behandling.*

Noen egentlig behandling av den innsatte under institusjonsoppholdet bør det vel neppe legges opp til. Dette fordi oppholdet som oftest blir av svært liten varighet, samtidig som det hele tiden er uvisst hvor kort oppholdet blir og hva som vil skje etter oppholdet. Som nevnt foran er det da heller ikke institusjonens primære oppgave å forsøke å rehabilitere den unge, men forhindre de skadevirkninger som et ordinært varetektsopphold kan føre med seg. Dette er selvfølgelig ikke til hinder for at institusjonen benytter oppholdet til forsøksvis å yte en slags „kriminalprofylaktisk førstehjelp“.

Normalt vil andre institusjoner, f. eks. barnevernsnemnda (tabell E a)), allerede ha den unge til behandling. Isteden for at fengslingsinstitusjonen etablerer et eget hjelpe- eller behandlingsopplegg bør den gå inn i et koordinert samarbeid med andre sosiale institusjoner som har kontakt med den unge.

b) *Opplysninger om den innsatte.*

Nettopp fordi den innsatte allerede har vært i kontakt med andre sosiale institusjoner, vil det ofte foreligge fyldige sosiale opplysninger om ham i form av personundersøkelser, sosialrapporter m. v. En effektiv utnyttelse av det kortvarige oppholdet i fengslingsinstitusjonen, tilsier at den straks skaffes alt tilgjengelig materiale om klienten. Institusjonen slipper dermed selv å bruke arbeidskraft og tid på å skaffe de nødvendige opplysninger.

Videre ville det være verdifullt om en funksjonær fra institusjonen kunne være tilstede allerede i forhørsretten når fengs-

lingsbegjæringen behandles, og dermed tilegne seg også de opplysninger som her kommer frem.

c) *Fysisk restitusjon.*

Opplysningene i tabell A d) tyder på at behovet for medisinsk eller psykiatrisk innsats neppe er spesielt stort.

Det utstrakte stoffbruk, tabell A f), gjør det kanskje nødvendig med en observasjon av de innsatte for å skille ut dem som har behov for en mer omfattende medisinsk/psykiatrisk behandling.

Noen fysisk fostring som gymnastikk e.l. vil det neppe være hensiktsmessig å sette igang.

d) *Undervisning.*

I følge tabell A c) var 35 % av de fengslede ungdommer elever. Institusjonsoppholdet vil for disse nødvendigvis bety avbrudd i skolegangen. For å bøte på skadevirkningene av dette, bør det etableres en ordning med tilsvarende undervisning i institusjonen. En peker her på den undervisning som skolen yter eleven som er innlagt på sykehus, eller ved lange sykefravær i hjemmet.

e) *Yrkesrettledning m. v.*

Tabell A c) viser at 42 % av de fengslede ungdommene var arbeidsløse, og tabell C d) at 67 % var uten fremtidsplaner med hensyn til yrke og arbeid. Dette indikerer behov for yrkesrettledning og yrkesmotivering. Tiltak av denne art bør derfor gjennomføres under institusjonsoppholdet.

Videre bør institusjonen i samarbeid med arbeidsformidlingen, hjelpe til med å skaffe en egnet arbeidsplass som kan stå klar straks etter løslatelsen. Dette blir selvfølgelig ikke aktuelt når en unntaksvis må regne med at den unge vil bli idømt en ubetinget fengselsstraff.

En del av ungdommene som var i arbeid, blir avskjediget på grunn av fengslingen, tabell C c). I en del tilfeller er vel dette uundgåelig. I andre tilfeller kan dette kanskje unngås dersom institusjonen tar kontakt med arbeidsgiveren.

f) *Beskjeftigelse.*

Institusjonsoppholdet bør gi rikelig anledning til organisert beskjeftigelse, fortrinnsvis arbeid og hobbyvirksomhet som kan være av verdi ved senere yrkesutøvelse.

g) *Kontakt med pårørende.*

Som tidligere nevnt vil det neppe bli aktuelt å gi den unge permisjoner fra institusjonen. På den annen side kan det være uheldig om den innsatte helt isoleres fra sine pårørende. En kon-

taktmulighet bør derfor etableres ved at de pårørende gis anledning til å besøke den unge i institusjonen. Slikt besøk er det i dag ikke adgang til ved ordinært varetektsopphold.

Institusjonen bør stå i kontakt med den innsattes hjem. Særlig vil en slik kontakt kunne være verdifull når de pårørende er innstilt på å samarbeide med de sosiale myndigheter.

5. *Avslutning.*

a) *Etterforskning eller behandling.*

Varetektfengsel er hverken straff eller behandling, men et hjelpemiddel under den strafferettslige etterforskning, — dette må også alternativet til varetektfengsel for ungdom være. Opphold i en institusjon som er formet etter de linjer som er beskrevet foran, kan likevel av enkelte kanskje oppfattes som primært et hjelpetiltak for å oppnå resosialisering. Dernest kan en risikere den utvikling at unge blir plassert i institusjonen på indikasjoner som reelt sett er behandlingsmessig, og bare formelt sett etterforskningsmessige. Både av rettssikkerhetsmessige grunner, og fordi man på denne måte benytter institusjonen utover dens forutsetninger, er det grunn til å advare mot en slik utvikling.

b) *Prøvedrift.*

Å utforme et tjenlig alternativ til varetekt for unge utelukken- de ad teoretisk vei, antas umulig. Det opplegg for en institusjon som Arbeidsutvalget skal utarbeide, bør vel derfor sees på som et utkast, som må formes og tilpasses etter praktiske erfaringer innhentet gjennom prøvedrift.

Rolf B. Wegner